

Fenomén žebrání v Praze – etologická analýza

Marina Alekseevna Vančatová, Marina Lvovna Butovskaya, Jaroslava Pavelková

Úvod

Žebrání jako fenomén se naplno projevilo ve východní Evropě po pádu komunistického režimu. Ztráta tradičních sociálních jistot garantovaných státem, vysoká nezaměstnanost a velký počet uprchlíků, vyvolal relativně vysoký výskyt lidí, kteří se žíví žebráním na ulicích velkých měst⁵. Náš výzkum v letech 1999–2001 byl zaměřen na tento fenomén. V této práci prezentujeme část projektu, která je zaměřena na strategii žebrání a chování žebráků v Praze.

Metodika

Cílem projektu „Urban beggars in Eastern Europe“ bylo zjistit jakým způsobem lidi na ulici žádají o peníze. Celkem bylo pozorováno 65 žebráků. Zaznamenávalo se pohlaví žebráků, jejich věkové složení, národnost, oblečení, způsob žebrání. Rovněž jsme zaznamenávali reakci lidí, kteří poskytli peníze žebrajícím. Rovněž bylo zaznamenáváno, jestli žebráci mají nějaký handicap, jestli žebrají s dětmi nebo jestli u sebe mají nějaká zvířata. Rozhovory s žebráky (60) a s lidmi, kteří poskytli příspěvek (600), budou součástí další publikace. U každého žebráka se pozorování provádělo tak dlouho, dokud dotyčný nedostal příspěvek od 15 dávajících.

Základní databáze byla vypracována v programu Microsoft Excel, zpracování dat pak programy Corel QuattroPro 8.0 a Statistica 5.0.

Výsledky

Převážná většina žebrajících v České republice se vyskytuje v hlavním městě Praze. Ale i v ostatních velkých městech se objevují žebráci, i když

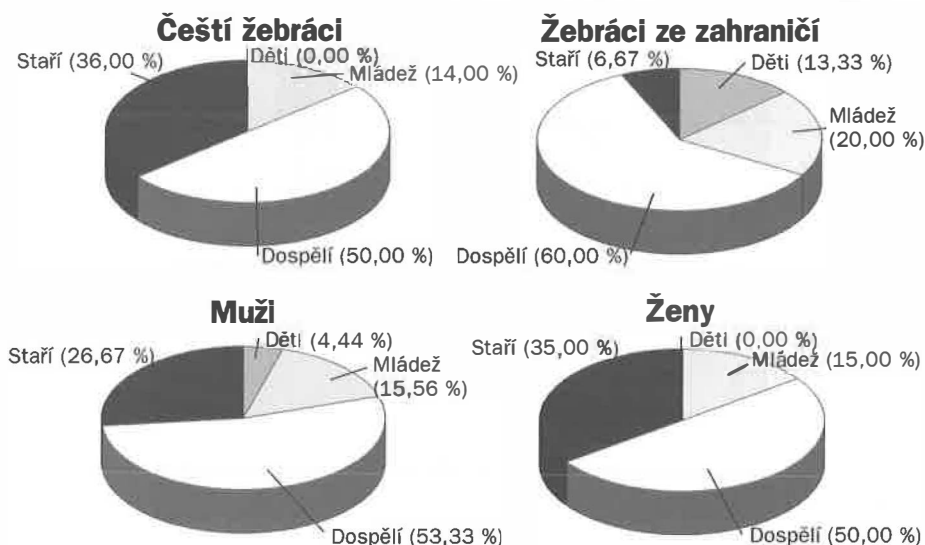

Obr. 1: Žebrající matka s malým dítětem – cizinka.

v menším počtu. Kromě Prahy jsme zaznamenali žebráky v Brně, Liberci, Ústí nad Labem, Olomouci. V několika menších městech byli žebráci především na autobusových nebo železničních nádražích (Kunvald, Hradec Králové, Sušice, Jičín, Frýdek-Místek, Kralupy).

Hlavní pozornost jsme věnovali studiu žebřáků v Praze. Žebřáci, kteří se zde vyskytují, lze rozdělit do dvou skupin – občané České republiky a Rumunsko (v menší míře Bulharsko, ojediněle Moldávie, Ukrajiny). Tyto dvě skupiny se liší jak strategií žebření, tak i dobou, kdy se této činnosti věnují. Ukázalo se, že na ulicích Prahy žebrají především Češi a nikoliv cizinci (Čechů bylo pozorováno 76,92 %, cizinců 23,08 %).

Převážná většina žebřáků české národnosti setrvává na jednom místě. Jenom malý počet z nich chodí po ulici a oslovuje chodce. Tito lidé se snaží chovat nenápadně, neoslovují každého. Kromě klasických žebřáků, sedících na chodníku, jsme zaznamenali dvě další menší skupiny s jinou strategií žebření. Je to malá skupina mladých narkomanů, kteří oslovují lidi na autobusovém nádraží Florenc, na stejné stanici metra a v okolí nádraží. Žádají peníze, údajně na autobus nebo na cestu domů, ale podle informací streetworkerů patří tato skupina k narkomanům. Někteří narkomani využívají jarních a letních měsíců a žádají o peníze údajně na maturitní večírek (což je tradice maturantů v ulicích Prahy a v metru, v období maturit). „Falešní maturantí“ žádají o příspěvek třeba i v červnu-červenci, kdy maturitní večírky již dávno proběhly.

Obr. 2: Věkové složení žebřáků: a) Češi a cizinci, b) muži a ženy.

Jiná, menší skupina údajně hluchých lidí obchází jednotlivě restaurace v centru Prahy. Kladou na stoly přívěšky na klíče, nebo nějaké podobné suvenýry, spolu s kartičkou, kde nabízejí prodej těchto věcí za zhruba 50 Kč. Zdůrazňují, že jsou hluchí, a že je to jejich jediný výdělek. Reálná cena tohoto zboží se pohybuje kolem 10–20 korun. Potom, co rozdají na stoly tyto věci s kartičkou, vrací se dotyčná osoba zpět a sbírá buď peníze za prodej, nebo nekoupené věci s kartičkami zpátky. Podle sdělení policie a sociálních pracovníků nejsou všichni tito lidé hluchí.

Pohlavní složení pozorovaných žebřáků bylo následující – značně převládali muži – 69,23 %. Ženy představovaly 30,77 % všech žebřáček. Je zajímavý rozdíl v zastoupení pohlaví u Čechů a rumunských Romů: u Čechů bylo mužů-žebřáků 3x víc než žen, u Romů je počet mužů a žen zhruba stejný (obr. 2 a, b).

Velice zajímavé je věkové složení žebřáků (tab. 1).

Tabulka č. 1: Věkové složení žebřáků.

Věková skupina	Celkem (%)	Občané ČR (%)	Cizinci (%)
1. Děti (3–15)	3,08	0	13,33
2. Mládež (16–35)	15,38	14,00	20,00
3. Dospělí (36–55)	52,31	50,00	60,00
4. Starší (56 a více)	29,23	27,69	6,67

Obr. 3: Stojící žebrák – natahuje ruku, aktivní žebrání.

Obr. 4: Sedící žebrák s postiženou rukou – žebrá pasivně, čeká na almužnu, lidi neoslovuje.

Jak je vidět z této tabulky, převážnou většinu žebráků tvoří dospělí lidé v produktivním věku nebo důchodci. Mladých lidí je poměrně málo. Jsou to především narkomani nebo mladé matky s malými dětmi (obr. 1). Zajímavý je rozdíl ve věkovém zastoupení u Čechů a Rumunů. Žádné české dítě nebylo pozorováno při žebrání, naopak aktivně žebraly rumunské děti (13,33 %). Sem nejsou započítávány děti do dvou let, které jsou s matkami-žebráčkami, ale sami nežebrají – většinou jsou u matek v náručí.

U většiny pozorovaných žebráků bylo oblečení horší kvality nebo špinavé (71,88 %). Zvláštní skupinu z tohoto hlediska tvořili především slepí žebráci, kteří byli čistí a měli relativně dobré oblečení. Do této skupiny patřili též lidé, kteří provozovali hudební produkci, i když zdaleka ne všichni.

Zhruba jedna čtvrtina žebráků v Praze žebrá aktivně. To znamená, že oslovují lidi na ulici nebo provozují nějakou činnost. Tři čtvrtiny žebráků žebrají pasivně, čekají na almužnu. Zhruba 38 % přitom stojí (obr. 3), kolem 60 procent sedí, a jenom 1,5 % leželo na chodnících. To odpovídá i strategii žebrání – 50,77 % všech žebráků mělo před sebou kelímek na peníze, 44,62 % natahovalo ruku. Aktivně ústně žádalo o peníze 1,54 % všech žebráků a 3,08 % mělo písemnou žádost.

Ze všech žebráků, které jsme pozorovali, měl velký počet nějaký handicap – 46,15 % (obr. 4 a obr. na obálce), ostatní byli zdraví. Ovšem někteří

Obr. 5: Přítomnost zvířete při žebření: a) muži a ženy, b) češi a cizinci.

z postižených svoje onemocnění jenom předstírají. Například, rumunské ženy často sedí na zemi a mají vystavenou jednu nohu. Druhou mají skrčenou pod sukni a sedí na ní, aby vznikl dojem, že jsou invalidé. Někteří žebráci mají obvázané končetiny gázou, ale nikdo neví, jestli jsou doopravdy zranění. Ovšem ti, kteří mají nějaký handicap, se ho snaží nejvíc ukázat – chybějící končetiny, úrazy, jsou na vozíčku, slepí atd.

Zhruba 1/3 žebřáků měla u sebe zvíře, výhradně psa nebo několik psů. Zvířata jiných druhů nebyla zaznamenána (obr. 5 a, b).

Úspěšnost žebření jsme hodnotili podle doby, kterou potřeboval jeden žebřák, aby mu poskytlo peníze 15 lidí. V průměru to trvalo 52 minuty 18 vteřin. Minimální doba pro 15 dávek byla 7 minut, maximální – 146 minut. Úspěšnost žebření závisela na tom, jestli byl dotčený postižený nebo ne. Nejúspěšnější byli slepci (bez rozdílu pohlaví). V průměru trvalo 12 minut, než jim 15 lidí poskytlo almužnu. Za nimi následovali žebráci se psy. Nejhůř na tom byli ostatní handicapovaní – průměrná doba pro 15 almužen byla 71,46 minut. Také místo žebření ovlivňuje úspěšnost. Nejrychleji dávají lidé peníze v metru, kde vlak přijíždí do stanice zhruba každé 3–4 minuty, a vždy někdo z přijíždějících dá nějaké peníze. Kombinace obou těchto faktorů – slepí v metru – zařazuje tuto kategorii na první místo. Pokud v metru žebřá jinak handicapovaný člověk, než nevidomý, jeho úspěšnost je menší. Také velké seskupení lidí ve stanici v dobu špičkového pro-

Obr. 6: Žebrající rumunské dítě.

vozu snižuje úspěšnost, protože lidé na žebrající dobře nevidí, spěchají a nemají moc možností se zastavit.

Diskuse

Zvláštní pozornost musíme věnovat přítomnosti žebrajících cizinců v Praze. Jsou to především rumunští Romové. Na rozdíl od Čechů, kteří žebrají celý rok, tyto skupiny přijíždějí do Prahy především v létě a v období vánoc. Žebrají hlavně ženy a děti nebo handicapovaní⁶. Jsou dobře organizovaní. Často používají pro komunikaci mezi sebou mobil. Na rozdíl od Čechů jsou velice dotěrní, neodbytní, často tahají chodce za oděv. Po oslovení odmítají komunikovat. Většinou jsou schopni pojmenovat jakékoliv město, kde probíhá válečný konflikt (Kosovo, Sarajevo atd.). Část žebrajících rumunských žen nosí s sebou kartičku s písemnou žádostí o peníze. Převážná většina těchto žebráků chodí, na jednom místě sedí jenom ženy s malými dětmi (do 2 let). Jedna rodina, kterou jsme pozorovali delší dobu, žebrela pohromadě. Na zemi seděla matka s malým dítětem a asi 15–20 metrů od ní žebrali její dva synové – asi 5 a 10 roků staří (obr. 6). Tato rodina (děti) přijímala i jídlo (ovoce). Některé z jiných dětí jídlo odmítaly, chtěly peníze. Někteří z těchto žebráků se pohybují v restauracích rychlého občerstvení (McDonalds, KFC). Tam žádají o peníze s kar-

tičkou (písemná žádost), pokud jim peníze odmítnou dát, ukazují na jídlo a žádají jídlo.

Další skupinou cizinců jsou děti, které většinou chodí ve dvojicích ve vagónech metra. Zpravidla jeden hraje na harmoniku a druhý vybírá peníze do kelímku. I když v Praze převažují žebráci – Češi, sdělovací prostředky vyvolávají u obyvatelstva dojem, že žebrají hlavně cizinci (MF Dnes, 2000, 2001, Právo 2000). Zastupitelstvo hlavního města Prahy v dubnu 2000 přijalo vyhlášku, zakazující žebření prakticky v celém centru Prahy, kde je nejvíce turistů^{4,5}.

Je zakázáno žebrot u muzeí, na zastávkách tramvají a v jejich okolí, v metru. Povoleno je žebření pouze u kostelů a v okrajových částech Prahy. Je tolerováno žebření, spojené s hudební produkcí. Tato vyhláška změnila strategii žebření. Více žebřáků se začalo vyskytovat u kostelů. Někteří z žebřáků se spojili do menších skupin, kdy jeden žebřá, a druhý hlídá, jestli nejde policie. Více žebřáků začalo raději oslovovat lidi, snaží se být nenápadní. I když policie ukládá pokuty, většinou to nemá žádný význam, protože žebráci říkají, že nemají žádné peníze.

Zákaz žebření vyvolává polemiku mezi lidmi. Část obyvatelstva s ním souhlasí, část ne^{1,2,3}. Zvláště v zimě se spousta žebřáků stahuje do metra, i když i tady platí zákaz žebření. Jak ukázaly naše rozhovory se žebřáky, většina z nich nejsou bezdomovci. Hlavní příčina žebření – nedostatek prostředků z důchodů, ztráta práce, zdravotní postižení. Při srovnání s obdobným výzkumem například v Rusku se ukázalo, že česká společnost je poměrně xenofobní. Při otázce dávajícím, komu by nikdy nedali peníze, jsme byli nuceni zavést zvláštní kategorii pro odpověď – cizincům a matkám s malými dětmi (jsou to především cizinky). Toto byla druhá nejvíce se vyskytující kategorie odpovědí (první – alkoholicí, narkomani). Ukázalo se, že většina argumentů zastupitelstva hlavního města Prahy a kampaň ve sdělovacích prostředcích proti žebření, je v rozporu s výsledky našeho výzkumu.

Tento výzkum byl prováděn za finanční pomoci Research Support Scheme (grant č. 2198/138/1999).

Literatura

- ¹ Bělíková, M.: Děti žebrají už i v křižovatce. *MF Dnes*, 19. 7. 2001, C/4.
- ² Bělíková, M.: I přes zákaz je žebřáků hodně. *MF Dnes*, 20. 7. 2001, C/3.
- ³ Habart, P.: Vyhláška o žebření je nehumánní. *MF Dnes*, 26. 4. 2001, s. 2.

- ⁴ Hrbek, M.: Pražští radní jsou pro zákaz žebrání v centru. *Právo*, 19. 4. 2001, s. 3.
- ⁵ Řehořová, M.: Povolání: Žebrák. *Patron* 5, s. 6–9.
- ⁶ Vančatová, M. A. – Butovskaya, M. L.: Ethological analysis of begging behaviour in Prague. *Advanced in Ethology*, 36, 2001, s. 40–41.
- ⁷ *Vyhláška hlavního města Prahy č. 18/03 ze dne 27. 4. 2000 o omezujících opatřeních k zabezpečení místních záležitostí veřejného pořádku v souvislosti se žebráním.*

Begging phenomenon in Prague – ethological analysis

Marina Alekseevna Vančatová – Marina Lvovna Butovskaya – Jaroslava Pavelková

Ethological observations of beggars were in Prague in 1999–2000. From 65 beggars man two times more frequent than woman. All beggars were divided into two groups: Czech residents and Rumania gypsies who travel to Prague several times per year and stay here during several months. The strategy of begging is different for these groups. Czech beggars preferred begging on the one place, sitting or standing during begging. Romanian beggars preferred walking on the main streets and active begging (address and touch the people). Because Czech populations is xenophobe so Czech beggars are more successful. We have observed the maximum of giving and maximal frequency for blind beggars. The beggars with pets follow them, then beggars with handicaps and others. At the attractive places in the centre of Prague some beggars changed regularly their places after the several hours. Most of them are organised in small group and helps one to other: when one of them is begging, his friend give him the water, cigarettes, observes the police etc. Part of Czech beggars is begging near the churches. We observed that the Czech givers are much more active in comparison with foreign tourists. Beggars came near church before mass or stay near church for a long time if the church is situated in the tourist zone. More successful beggars are in underground because the frequency of the people namely in the stations in downtown is very high.